

ДАРИНКА НЕВЕНИЋ ГРАБОВАЦ
Београд

УДК 886.2 Цервинус

AELIUS LAMPRIDIUS CERVINUS (1463–1520)

У предавању *Увод у тумачење Проперцијевих елегиа* Цријевић расправља, за његово доба, о два значајна проблема. Прво, брани песништво против Платонових етичких приговора и настоји да одбрани песнике, њихов морални лик и њихово стваралаштво. Друго, у чему се с Платоном слаже, јесте љубав божанска чији је почетак и крај сам бог и љубав смртна која страстима и појудом човека гура у бласто и доводи до великих невоља и зала у животу људи.

PRAELECTIO IN ELEGIARUM EXPLICATIONEM PROPERTII

Дубровчанин Илија Цријевић, латинист, један од највећих ерудита својег доба, по повратку из Италије тада већ *roeta laureatus*, Дубровник је видео као Ромулову колонију, а Дубровчане као римске квиристе. С презрењем је гледао на груби средњовековни дубровачки латински језик и живо желео да се озваничи класични латински, „нека процвета љупкост језика дедова, говорио је, јер је био уверен да права песма може настати само на Кикеронову и Вергилијеву језику.

У таквом хуманистичком завааравању остао је до краја живота. У ескалацији романства водио је буран живот са осталом властелом у младићској разуданости, у ренесансном вртлогу живота у Дубровнику.

У домаћу средину Цријевић се никад није могао унети. Консервативна дубровачка власт га је и кажњавала, а и водила рачуна о својем племићу. Био је заповедник тврђаве, члан Већа умољених, ректор школе, а уз то трговац, зајмодавац и робијаш.

Незадовољан средином у којој је живео, пун разочарења горко се тужио дворовима око папске столице тражећи место *magistra literarum*, говорио је и писао „дубровачка власт ме је од оратора начинила говорником, а од песника сам постао скамлијски учитељ“. Жеља му се није испунила. Пред крај

¹ God. Lat. Vat. 2939, f. 95^v-101^r.

живота постао је каноник, а у дубровачкој школи радио је до краја живота.

Из Цријевићева педагошког рада остала су три вредна предавања написана у Дубровнику: О Плауту, О Вергилију, О Проперцију². У овој расправи ближе се бавимо Проперцијем: Praelectio in explicationem elegiarum Propertii.

Бавећи се најзначајнијим римским песницима и књижевним родовима, Цријевић је стигао до Проперција, највећег љубавног елегичара у римској књижевности који је пленio својом отменошћу, ученошћу и лепим песмама. Таквога је Меценат, иако је био стран дворском песничтву, припојио својој петорочи: Тибулу, Хорацију, Вергилију, Овидију, Галу.

Цријевићу је Проперцијево стваралаштво служило као узор, али тај узор није крњио његову аутентичност, јер је своју крепку, сензуалну, раздрагану еротичку само богато дахом његових одабраних песама.

Да би показао колико су вредне и лепе Проперцијеве елелије, Цријевић се прво лаћа одбране поезије и песника. Одмах се сукобљава са Платоном и нарочито војује против његовог етичког приговора да песничтво утиче на снаге разумног дела душе, подстиче рђаве нагоне и поткопава морал. Удубиће се, као и остали хуманисти, у питања о бићу песника и о суштини његове делатности. Постоји, међутим, и други моменат у одбрани поезије. Ригорозни хришћански поглед на свет потискивао је литературу античких аутора с нарочитим неповерењем у поезију. Оживљавање грчко-римске старине била је међутим, чињеница која је смиривала и најогорченије противнике, тако да су већ око половине XV века престали напади на историју науке о песничтву. Образовање на темељу античких писаца правдало се неопходношћу да би се стечено знање користило за разумевање Светог писма.

Исту мисао о одбрани поезије Цријевић ће проширити на сликарство и музику³. Познато је, наиме, да је Платон и разматрању социјалне функције уметности мање строг био према уметностима у којима доминује рационални принцип.

Цријевић се пре свега залаже да прикаже однос личности песника према поезији, његов морални лик и његово стварање које достиже виши степен приближавања божанском праузору. Песници се, вели он, што се одмах мора довести у везу с Хорацијевом песничком уметношћу, баве материјом која живот чини срећнијим и воде свети живот. Они се не понашају као многокоји часније и поштеније говоре не-

² Говорећи о Цријевићеву педагошком раду Станислав Шкунца, *Aelius Cervinus poeta Ragusinus (Saec. XV)* наводи ова три споменута предавања. У Енциклопедији Југославије, међутим, пише да је Цријевић расправу *De Vergilio* написао у Риму.

³ Cod. Lat. Vat. 2939, f. 95^v-101^r

го што у животу раде. Наводи за то типичан, пристао пример Салустија Криспа. Супротно томе, изнеће велики број примера у којима писање и стил уопште, могу бити раскалашни, али живот песника чист, наивно верујући Овидијевој молби Августу да се његов живот разликује од лажљивице музе:

„Веруј ми, владам се боље него што казује песма,
Живот ми је скроман, но враголаста муза“⁴.

Показаће колико врста прљавих љубави врви у Старом завету, али то наводи као аргумент у одбрани паганског пењштва. Без обзира што се тамо отимају жене, грабе девојке, бешчaste сестре и колико је љубавница самог Соломона, зар Свето писмо није песма и жива историјска истина коју верници поштују? Не поучава ли оно чистоћи скромности, зар га заборављају они чији се карактери искваре?

Песницима је допуштено да се за шалу служе и језиком и пером, они развеселавају живот људи стиховима нежним, па чак и скаредним, само ако је њихов карактер чист и лишен бестидности⁵.

И док се Цријевић труди да одбрани уметности које је Платон протерао из своје идеалне државе, приказаће се његово широко познавање чињеница из свих области наука, уметности уопште и живота одакле ће узимати безбројне примере.

Други проблем којим се Цријевић бави у овом предавању везан је исто тако са Платона, али се у овом случају пред Платоном Цријевић не правда наводећи примере да оснажи своје супротно мишљење. У тумачењу љубави, Цријевић се потпуно слаже с Платоном, па ће радостан узвикнути: „Ко не зна да је љубав име божанске природе и да се ње не одричу ни песници, ни платоничари, ни хришћани“⁶?

Нашироко расправља о божанској и људској љубави и са Платонова и са својег гледишта хришћанског каноника. О љубави, вели он, треба судити не осећањем већ разумом, што би значило схватити шта да се следи, шта да избегава. Платона ће Цријевић у излагању китити епитетима: божански, мудар, бог међу филозофима. Очигледно било му је познато његово дело *Тимај* које је било приступачно средњем веку, дело веома значајно за идеалистичку естетику, јер је у њему представа демиурга, творца космоса, блиска људима⁷. Једним путем доспевамо до бога кроз праву савршену љубав која је и свети дух и слична племенитости и милосрђу, а њен је и почетак и крај сам бог. Друга љубав, смртна, рзголићује чо-

⁴ Ibid., f. 96^r

⁵ Ibid., f. 97^r

⁶ Ibid., f. 98^r

⁷ Аница Савић Ребац, *Античка естетика и наука о књижевности*, Бгд. 1955. ст. 144.

века и Киркиним напитком тј. помамном страшћу преобраћа га у животињу. Ту ће Цријевић споменути Платонову идеју о лепоти и узети мисао из *Тимаја* да је спољна лепота најсавршенија кад се приближава облику лопте коју је Градитељ дао космосу, што значи савршено заобљени свет који настаје кад преовлада љубав. То је она бестелесна лепота, лепота божанског порекла која се може само очима гледати.

Такву лепоту Проперцијеве драгане Цинтије, Цријевић сматра да треба посматрати изван свих телесних страсти и пожуда, као савршену хармоничност, а необичну лепоту као божански дар.

Али, Цријевић и сам песник љубавних песама, којих се до краја живота није одрекао својих песама и није их спалио, зна да ће се у Проперцијевим песнама наићи на много праве и искрено доживљење страсти, па ће и за то пронаћи не много уверљиво решење: „Нећемо ипак одмах осудити песника ако пише о срамним стварима, већ ћемо помислити да је друкчије писао него што је живео“.

Сасвим супротне овој љубави су страст и пожуда и Цријевић наводи Проперцијев стих:

„Ништа на земљу није суровије од оног
Што у заљубљеном човеку живи“.

Поред много примера хеленских филозофа и римских писаца који на различите начине осуђују ово зло, Цријевићу ће ипак Платон послужити као највећи ауторитет, његовим речима ће жигосати страст као храну зла.

На крају ће Цријевић сасвим реалистички оценити Проперцијеву поезију са тек незнатним призвуком оне своје првашње теорије. Песничке слободе, игре речи, слободније шале, духовите досетке у часној намери изнете, рећи ће он, оплемењују људе. У проперцијевим стиховима наћи ће се она позната његова љупкост, елеганција, нежност и оштроумна духовитост, – а поштење и часност наћи ће у његову карактеру.

ZUSAMMENFASSUNG

Darinka Nevenić Grabovac: AELIUS LAMPRIDIUS CERVINUS

In der Abhandlung *Einleitung über Auslegung der Elegie von Propertii*, verteidigt Ilija Crijević die Poesie, die von Platon aus seinem idealen Staat verbannt wurde – dokumentiert aufgrund vielfacher Beispiele über Persönlichkeit des Dichters seiner moralischen Anschauung und Schaffensdrang. Dichter, meint er, befassen sich mit Themen, die das Leben glücklicher machen, sie führen ein anständiges Leben; ihre

Verse jedoch können liederlich sein: Zum Gegensatz setzt er Menschen, die ehrenhafter und anständiges sprechen, als daß sie leben.

Den grösseren Teil der Abhandlung widmet Crijević der göttlichen und sterblichen Liebe. In dieser Frage ist er sich mit Platon einig, so dass er in dessen und seinem eigenen Geiste schreiben wird, dass man durch die wahre Liebe zu Gott gelangt; sie ist auch der heilige Geist und ännlich dem Edelsinn und der Barmherzigkeit, und ihr Anfang und Ende ist Gott selbst.

Die sterbliche Liebe, die mit ihrer Leidenschaft und ihrem Begehren den Menschen in den Schlamm stösst und mit Zaubertrank in berauschender Leidenschaft, in ein Tier verwandelt. Diese Liebe führt zum grossen Unglück der Menschen, und Crijević wird sie laut Meinung vieler helenischer und römischer Philosophen und Dichter verurteilen; die allerhöchste Autorität aber wird ihm Platon darstellen, welcher die Leidenschaft als Nahrung zum Bösen stempeln wird.

Zum Schluss wird Crijević ganz realistisch die Poesie von Propertii mit unbedeutsamen Beiklang seiner vorherwähnten Theorie bewerten.